

Otte dogmer om beskæftigelse og behandling

I misbrugsbehandlingen er beskæftigelsesperspektivet ofte stedbarn – og en række almindelige forestillinger er med til at skabe ambivalens for behandleren.

AF JAKOB GROES

Indsatsen for socialt nødstedte i Danmark har de seneste år fået en ny og ganske dominerende medspiller: *arbejdsmarkedet*. At hjælpe klienterne til at klare sig på arbejdsmarkedet er blevet et mål for den sociale indsats. Uddannelse og beskæftigelse

ses som nødvendige stationer på vejen til ægte og langtidsholdbare forbedringer af tilværelsen.

Livet skal læres ude i livets skole, er den bærende tanke. Resocialisering sker i mødet med samfundets normale regler og almindelige borgere. På arbejdsmarkedet.

Ændringerne er kommet oppe-

fra, og der er mere på vej. Socialreformen fra 1998 var det første, dramatiske brud med bistandsloven fra 70'erne. Her afløste arbejdsmarkedet for første gang familien som den bærende struktur i løsningen af sociale problemer. Siden da er denne tankegang udmøntet og systematiseret på utallige måder, som overalt

RCI PÅ NØRREBRO

John Bjerregaard og Lissi Rolandsen

Rådgivningscenter Indre (RCI) bor i en nedlagt chokoladefabrik på Nørrebro og er ét af Københavns Kommunes fire områdecetre for misbrugere. Centret har visitationsansvar for behandling af omkring 600 klienter fra Nørrebro, Indre by og Østerbro. Ca. 130 klienter er aktuelt i behandling hos RCI's egne ansatte – individuelt eller i gruppe. De øvrige klienter er visiteret til behandling på eksterne behandlingssteder (døgn- eller ambulant behandling). RCI fungerer også som kommunalt socialcenter for

sine brugere, der således modtager deres sociale ydelser herfra. Der er ca. 30 ansatte: Socialrådgivere og pædagoger samt læge, sygeplejerske og psykolog. Alle bidrager til beskæftigelsesindsatsen, som i dag er integreret i alle led af behandlingen: Visitation, udredning og afklaring, behandlingskontrakt, behandling og evaluering. Behandlingen består i såvel individuel rådgivning som forskellige gruppetilbud. Klienterne udskrives, når de enten er selvforsørgende eller overgår til anden behandling.

Milepæle i beskæftigelses-indsatsen:

1995: Socialpædagog John Bjerregaard bliver ny centerchef på RCI, hvor fritidspædagog og Lissi Rolandsen allerede er ansat. De to har tidligere arbejdet sammen i Kirkens Korshærs Ungdomscenter. Begge har en systemisk tilgang til behandling.

1996: Første udkast til et nyt værdigrundlag introduceres for centrets medarbejdere. Udkastet sætter for første gang beskæftigelses-perspektivet på dagsordenen med titlen: 'Brugerne tilbage til samfundet'.

2000: Der indføres årlige arbejdsmaal for, hvor meget beskæftigelsen blandt klienterne skal øges.

2000-02: Forskningsprojekt vedrørende barrierer for beskæftigelse udføres v/ cand.scient.adm. Charlotte Fisker.

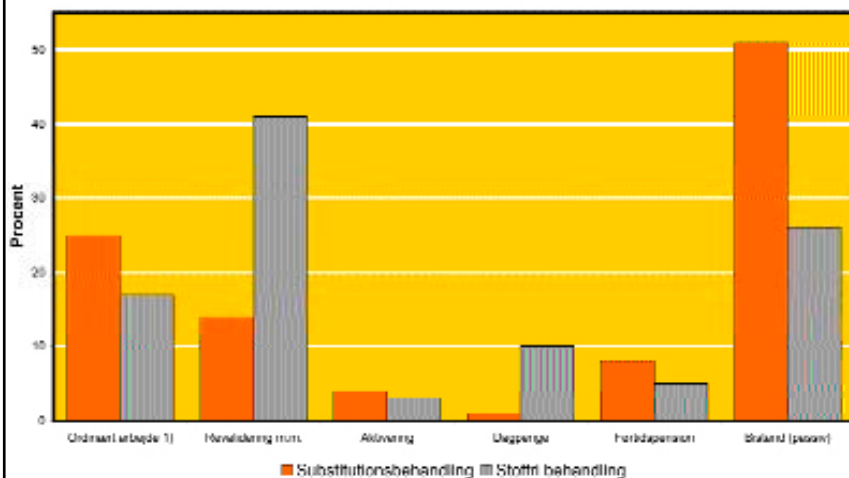
2002: RCI's værdigrundlag revideres. Det tilføjes, at behandlingen aktivt skal støtte brugerne i at blive integreret i samfundet gennem uddannelse og indslusning på arbejdsmarkedet.

2003: Lissi Rolandsen afslutter diplomuddannelse i vejledning og bliver centrets første uddannelses- og erhvervsvejleder.

2004: Brugerundersøgelse v/ psykolog Helge Børven viser markant tilfredshed blandt brugere, der modtager arbejdsmarkedsstøtte.

2004-05: Behandler- og brugererfaringer fra 10 års beskæftigelsesindsats indsamles til denne artikel v/ psykolog Jakob Groes.

Charlotte Fiskers forskningsrapport og et 25-siders sammendrag af resultater fra RCI's brugerundersøgelse kan rekvireres i elektronisk form ved henvendelse til psykolog Helge Børven: Helge.Borven@faf.kk.dk

HVAD LAVER KLIENTERNE? RCI. sep. 2004

Myter og realiteter: RCI's beskæftigelsesstatistik afliver flere myter om misbrugere og beskæftigelse. Der er f.eks. flere metadonbrugere i ordinært arbejde end stoffri klienter. Kun hver fjerde klient i stoffri behandling er på passiv kontanthjælp, mens langt over halvdelen er i ordinært arbejde eller i revalidering. En væsentlig del af metadonbrugere er på passiv kontanthjælp, mens de venter på at komme i anden form for behandling.

præger socialarbejderes dagligdag. Der udføres nu et omfattende arbejde med at vurdere sociale klienter, holde kontaktsamtaler, lave jobplaner, udføre matchninger og udfærdige ressourceprofiler.

Misbrugere findes ofte blandt de mest socialt udsatte af alle i samfundet. Kroniske lidelser, tilbagevendende krisetilstande og gentagne tilbagefald efter behandling hører til dagens orden. Alligevel har beskæftigelsesindsatsen på misbrugsområdet indtil nu været halvhjertet. Kun få steder fungerer indslusning til arbejdsmarkedet som en integreret del af behandlingen fra start til slut.

Som regel foregår behandling ét sted på ét tidspunkt. Beskæftigelsesindsatsen andetsteds på et andet tidspunkt. Og det ser ikke ud til at blive anderledes. Med kommunalreformen er der lagt op til en fuldstændig adskillelse af beskæftigelse og misbrugsbehandling. Det ventes at ske i løbet af de kommende 3-4 år, når beskæftigelsesindsatsen samles i nye, kommunale jobcentre.

Desværre synes denne opsplitning at efterlade misbrugerne som de store tabere. Det viser erfaringerne fra et af de få steder, hvor der indtil nu gjort massive erfaringer med at integrere beskæftigelse tidligt i misbrugsbehandlingen.

Rådgivningscenter Indre (RCI), der har ansvaret for behandlingen af ca. 600 misbrugere fra de københavnske bydele Nørrebro, Indre by og Østerbro, satte for ti år siden indslusning på arbejdsmarkedet i centrum for sin behandling. År for år har centret udviklet denne indsats, der er opnået markante resultater og erfaringerne er systematisk blevet indsamlet undervejs.

Hvad er da resultatet af denne indsats?

For det første kommer flere klienter i gang med noget, når der er fokus på beskæftigelse fra behandlingens start. Af samtlige klienter i RCI's optageområde er 18% f.eks. i aktive foranstaltninger, mens dette

kun gælder 11% af klienterne i kommunens øvrige centre. Af de 130 klienter, som modtager deres behandling på selve centret, er hele 48% i gang med arbejde eller uddannelse. Overraskende mange - hver femte bruger - har endda sin hovedindkomst fra ordinært arbejde (se også diagram).

For det andet viser en brugerundersøgelse, at ingen klienter på RCI er mere tilfredse end netop dem, der modtager arbejdsmarkedsstøtte. Desuden viser undersøgelsen, at denne gruppe føler sig bedre hørt og forstået end andre brugere (læs mere om undersøgelsen under dogme 3).

'Resultaterne kommer, fordi hele indsatsen omkring klienterne er samlet ét sted og foregår i et tæt, dagligt samarbejde mellem alle rådgivere og behandlere, der har med klienten at gøre', siger RCI's erhvervs- og uddannelsesvejleder Lissi Rolandsen.

'Hvis klienternes behov skulle imødekommes, skulle vi hellere have tre end én vejleder i erhverv og uddannelse', siger centerchef John Bjerregaard.

Da jeg i løbet af tre måneder indsamlede erfaringer til denne artikel, blev det tydeligt, at RCI har måttet overvinde betydelige forhindringer, før resultaterne kunne høstes sammen med klienterne. Foruden strukturelle barrierer er der mange indarbejdede forestillinger, vaner og holdninger, som gør misbrugsbehandlere tøvende eller direkte afvisende overfor at tænke i beskæftigelse.

Med hjælp fra RCI's medarbejdere er otte sådanne tankemåder - otte dogmer eller myter - blevet identificeret. Hver af disse dogmer hænger sammen med forskellige, modsatrettede hensyn: De efterlader hos behandleren en ambivalens, som gør det svært at komme videre.

Her fortæller de to nøglemedarbejdere fra RCI om deres erfaringer med at håndtere denne ambivalens. Fem klienter belyser desuden de

mange dogmer og myter, når de her meddeler, hvordan de hver især kæmpede sig igennem fra svært misbrug til uddannelse og arbejde.

Dogme 1: Målet er stoffrihed. Ikke beskæftigelse.

Misbrugsbehandling og beskæftigelse har i mange år været adskilt af en usynlig mur i den kommunale struktur. Behandlingen ligger i amterne. Beskæftigelsen ligger i kommunerne. Da der ikke er direkte forbindelse mellem de beslutninger, der tages det ene og det andet sted, bliver det ganske kompliceret at integrere indsatsen.

Strukturen har da også skabt en mangeårig praksis, hvor amternes misbrugscentre altovervejende arbejder på at gøre klienterne stoffri. Derefter kan kommunerne hjælpe dem i arbejde eller uddannelse.

For klientens behandlingsforløb efterlader denne arbejdsdeling et ulykkeligt dilemma:

På den ene side har det sociale system en arbejdsdeling, hvor forskellige instanser har forskellige opgaver. *På den anden side* hænger tingene tæt sammen for klienten. Meget tyder endda på, at jo tidligere og jo mere tydeligt perspektivet om fremtidig beskæftigelse tegner sig for klienten, desto større er chancerne for at gennemføre også stofbehandlingen med succes.

Brugerne tilbage til samfundet

Københavns kommune har i årtier fungeret som sit eget amt, så her er der ingen 'usynlig mur' i strukturen. Men da John Bjerregaard kom til RCI i 1995, var centrets arbejde domineret af socialpædagogiske, klubprægede aktiviteter.

'Der var en masse teater, gipsmasker og bongotrommer. Det ville jeg gerne væk fra. Hovedopgaven blev at flytte blikket ud i den virkelige verden', fortæller John Bjerregaard.

På det tidspunkt var der ingen herhjemme, der tog sig af både behandling og beskæftigelse, så cen-

tret var henvist til at gøre sine egne erfaringer fra grunden. Første skridt blev snart efter taget med udkastet til et nyt værdigrundlag under overskriften 'Brugerne tilbage til samfundet'. John Bjerregaard:

'Målsætningen var vigtig. Både for klienter og medarbejdere. Vi har alle sammen brug for et klart billede af, hvor vi er på vej hen. I behandlingsmiljøet dengang var det nærmest kætersk tale, men vi havde altså en overbevisning om, at uddannelse og/eller arbejde er væsentligt, hvis man skal integreres i samfundet. Jeg vil endda gå så langt som til at sige: det væsentligste led.'

Integration gennem uddannelse og beskæftigelse er senere indskrevet som en del af RCI's værdigrundlag. Det er sket for at gøre op med den forestilling, at stoffrihed eller bedre livskvalitet er målsætning nok for medarbejdernes indsats.

'Det er ikke sikkert, det er særlig godt at blive stoffri, hvis man stadig sidder alene hjemme og kukkelurer i sin lille lejlighed hele dagen', siger John Bjerregaard.

Kommunerne er generelt begyndt at interessere sig langt mere for de borgere, der er på kontanthjælp i lange perioder uden at lave noget. Indsatsen for denne gruppe bliver formentlig endnu større, når kommunerne og Arbejdsformidlingen smelter sammen som følge af kommunalreformen.

'Udviklingen går hele tiden i retning af at gøre arbejdet mere organiseret og integreret. Det tvinger sagsbehandlere til at være mere fokuserede på beskæftigelse. Og det gør det lettere og mere legitimt for andre at arbejde på den måde, som vi allerede gør.'

Ulykkeligvis betyder det samtidig, at indsatsen endnu en gang adskilles fra misbrugsbehandlingen. Den samles i nye, kommunale jobcentre. Lissi Rolandsen:

'Det er rigtig synd for misbrugerne. Alle vore erfaringer siger, at den integrerede indsats støtter klienterne bedst. Resultaterne kommer, når

der en sammenhæng og kontinuitet – både i de kontaktpersoner og i de holdninger, klienten møder på sin lange og svære vej fra allerførste visitationssamtale og videre til en ny tilværelse.'

Det har RCI lært: Indsatsen for stof-frihed og beskæftigelse lykkes bedst, hvis den tilrettelægges integreret og udvikler sig hånd-i-hånd.

Dogme 2: Klienter skal behandles. Ikke beskæftiges.

Hvad skal klienter lære for at leve et andet liv? Hvor lærer de det? Og af hvem? Risikerer vi som behandlere at forsinke klienten i vigtige læreprocesser, fordi vi overvurderer betydningen af samtalebehandling? Bag disse problemstillinger er der en ambivalens, som kan gøre det svært at træffe de rette valg:

På den ene side er vi behandlere. Essensen af vores faglighed og identitet er at tilbyde behandling. Det gør vi ofte gennem samtale om klientens problemer. *På den anden side* kan det virke direkte demotiverende at snakke for meget om problemer, og vi må erkende, at nogle af de allervigtigste læreprocesser foregår helt andre steder.

Behandlingskultur og overbehandling

'Vi er alle sammen er del af en bestemt behandlingskultur', siger RCI-chef John Bjerregaard: 'Vi har uddannet os til at kunne samtale. Mange af os har endda taget terapeutiske kurser, som brugerne så bliver udsat for. Men desværre viser erfaringen, at behandlingskulturen ofte efterlader nogle alvorlige, uløste problemer for klienten, hvis den står alene.'

For det første er der en risiko for overbehandling, altså at klienten bliver hængende i behandling for længe. John Bjerregaard: 'Der kan blive brugt for lang tid på at gøre klienten klar til overhovedet at gå ud i samfundet. Forberedelserne handler som regel om indsigt i egen adfærd og misbrugsmønstre og om

bearbejdning af problemer i opvæksten. Oftest sker det gennem individuelle samtaler eller i gruppe. Men desværre 'knækker filmen' mange gange, endnu inden klienten kommer igennem alt dette. Så skal der begyndes helt forfra på et senere tidspunkt.'

For det andet fører samtalebehandling nemt til en klientgørelse og stigmatisering [brændemærkning, red.] af brugerne. John Bjerregaard: 'Brugerne udvikler en fortælling om sig selv, som mest handler om alle deres egne fejl og mangler. Det kan blive svært at få øje på andet end lige det, der skal rettes op på.'

Et tidligt fokus på klientens arbejdsfunktion og fremtidige livsmuligheder modvirker overbehandling og klientgørelse, lyder John Bjerregaards erfaring. 'Klientens opmærksomhed retter sig hurtigere mod noget, der er mere relevant for den senere tilværelse end lige netop det, der *ikke* er godt.'

Ud af ingenmandsland

Hvad er det vigtigste, som klienterne kun kan lære ude i samfundet? Brugerne selv fremhæver sociale kompetencer. Hertil kommer en bedre selvpfattelse gennem succesoplevelser opnået sammen med almindelige mennesker. Og desuden nye erfaringer af at betyde noget og have et ansvar.

Henrik K. beskriver, hvordan en teknikeruddannelse rykkede ham ud af et socialt ingenmandsland: 'Jeg kunne ikke holde ud at være i misbrugsmiljøet, for jeg følte mig bedre og klogere end de andre idioter. Jeg havde det lige så svært blandt almindelige mennesker, for inderst inde skammede jeg mig og følte mig som et dårligere menneske end dem. Men gradvis gik det fremad, og mit sidste år på skolen var fantastisk. Der kunne jeg bare være der, bare være mig. Uden at skulle bevise noget hele tiden, uden at behøve at blære mig.'

'Det var, som om jeg brød igen-

nem en barriere efter 15 år i behandling', fortæller *Finn T.* 'For første gang i mit liv fik jeg normale mennesker som venner, og jeg oplevede min anden ungdom som 36-årig. Jeg har aldrig før haft så gode succes'er i mit liv. Det vigtigste jeg lærte, var ansvar. Hvis ens kolleger brænder én af, går det ud over mig. Og omvendt. Den erfaring gør en stor forskel de morgener, man har lyst til at blive hjemme.'

For *Patricio P.* er et job i dag vigtigere end et sted at bo: 'Uden arbejde er jeg i risiko for tilbagefald hele tiden, jeg er i ubalance og hænger ikke fast noget sted. Jobbet giver tryghed og penge, men det fylder også hullet ud efter familien og de mange, tabte venner - både dem på stoffer og de andre. På arbejdet møder jeg mennesker fra en helt anden verden end dem, jeg ellers har ødelagt hele mit liv sammen med. Kammerater, som man kan snakke ordentligt med og spørge til råds.'

'På universitetet er der rigtig mange sociale ting at lære', fortæller *Tyge J.* 'For mig handler det især om håndtering af følelser og stress. Kontakten til de andre studerende har været meget konfronterende, fordi det bliver så tydeligt, hvad jeg har budt mig selv. Det prøver jeg at acceptere og tilgive mig selv, og så modner det lidt efter lidt. Når jeg får mere erfaring med andre mennesker, med at passe nogle ting og bygge en almindelig hverdag op, får jeg også en mere klar idé om mig selv, hvad jeg kan, og hvad jeg står for.'

Det har RCI lært: Allerede ved den første visitation til behandling gøres der overvejelser om fremtidig beskæftigelse. Første kontakt til erhvervsvejleder tilbydes allerede i første behandlingsfase (døgn- eller anden behandling).

Dogme 3: Misbrugere er ikke motiverede til beskæftigelse.

Motivation er kernen i enhver be-

handling. Hvad er det, der får klienten til at forandre sit liv? Er beskæftigelse en motiverende eller demotiverende faktor for klienten? Set fra behandlerens side kan virkeligheden være modsætningsfyldt:

På den ene side er kan det opleves som en rigelig stor opgave blot at tænke frem mod stoffrihed. Yderligere forventninger om beskæftigelse kan føles uoverkommeligt. *På den anden side* viser erfaringen, at udsigten til beskæftigelse og selvforsørgelse ofte indeholder så stærk og positiv motivation, at det udløser lyst og vilje til forandring. Klientens vej mod stoffrihed bliver lettere.

Identitet, interesser og penge

'Der er tre store gevinster forbundet med beskæftigelse: Identitet, personlige interesser og penge. Her er der tre gulerødder, som viser sig at kunne motivere mange klienter, så her gælder det om at tage fat', fortæller Lissi Rolandsen:

'*Identitet* snakker vi meget om. For klienten handler det om at kunne se sig selv i spejlet og om at blive frigjort fra det sociale system. At ingen længere skal blande sig i, hvad klienten laver, og hvordan klienten bruger sine penge. Påvirkningen fra Minnesotabehandlingens 12-trinmiljø er en kæmpe fordel her, fordi der allerede herfra er en massiv forventning om, at man skal blive en produktiv borger, yde noget til samfundet og tage ansvar.'

'*Interesser* handler vejledningsmæssigt om at give klienten mulighed for at beskæftige sig med noget, som klienten selv har lyst til og synes er meningsfuldt. Klientens ønsker og muligheder skal matches på en eller anden måde. Her spiller vejlederens kreativitet og detailkendskab til arbejdsmarkedet en meget stor rolle.'

'*Penge* kan være en afgørende drivkraft både på kort og langt sigt. Der er på kort sigt penge at hente for klienten ved at blive revalideret og uddanne sig i stedet for at være på kontanthjælp. På RCI revalide-

rer vi væsentligt flere end i centrene omkring os. På langt sigt giver uddannelse desuden bedre forudsætninger for at blive selvforsørgende. Klienten får en ballast og nogle kvalifikationer, som er meget mere værd end ren aktivering.’

’Efter mange års misbrug slæber klienterne ofte rundt på store gældsposter. På RCI er det en vigtig del af arbejdet at hjælpe klienterne med at få saneret gamle udeståender. Det kan f.eks. ske ved at hjælpe klienterne med at kontakte deres kreditorer og foreslå en realistisk løsning’, fortæller Lissi Rolandsen:

’Det er ikke sjovt at tjene penge, hvis man så skal til at betale af på endeløs, gammel gæld.’

’Nogen er glade for mit bidrag’

Brugernes erfaringer bekræfter, hvor meget den sociale identitet betyder som motiverende kraft.

’Det er en god følelse at have ydet noget for sine penge, at vide at nogle andre var glade for mit bidrag. Så har jeg det godt’, siger *Jørgen E.* ’Det bedste ved at få en rigtig løn er at blive et produktivt medlem af dette samfund. Ikke være en social klient. På et tidspunkt var alt, hvad jeg havde derhjemme, stjålet. Nu har jeg købt en sofa, en cykel og et fladskærmsfjernsyn. Jeg er ved at føle mig som den bedre middelklasse. Sådan har jeg det.’

Motivationen til at overkomme det umulige kommer først, når der virkelig er noget at miste, fortæller *Finn. T.*: ’Min største frygt var at smide det hele væk. Kampen har hele tiden handlet om ikke at tage de nemme løsninger. Da jeg startede på erhvervsskolen, var jeg stadig i døgnbehandling. Jeg havde 30 km’s transport hver vej, der var otte timers undervisning og lektielæsning og pligter derhjemme. Det var hårdt, men jeg havde en følelse af at være kommet på rette hylde og fik mange succesoplevelser. At lære at skære en ko op og at kunne følge med de erfarnes tempo efter tre må-

neder for eksempel.’

At finde en dybere mening med at skulle gøre det, der er allermost svært, var også den store udfordring for *Tyge J.*: ’Det motiverende ved at få vejledning hos Lissi var for mig, at jeg kunne komme til at gøre noget meningsfuldt. Inden vejledningen var jeg desperat gået i gang med at søge jobs, f.eks. på en sandwichbar. Men dengang kunne jeg slet ikke forholde mig til fremtiden på egen hånd. Jeg kendte ikke mine muligheder. At starte på universitetet har været min sværeste periode nogensinde, men også den bedste periode, hvor der er sket mest, og hvor det virkelig rykker. Livet skal give mening. Så er det ok, at det er hårdt, eller at det hele sejler. Det værste er tomhed, meningsløshed og ensomhed.’

For *Henrik K.* var alle motiverende faktorer i spil - lysten til erhvervelse af ny viden, ny identitet og flere penge. Det førte til en teknikereksamen: ’Selve processen med at uddanne sig var det fede for mig. Jeg har også altid været tiltrukket af det akademiske miljø. Og så var det fedt at have 1.500 kr. mere om måneden, fordi jeg var på revalidering.’

Det har RCI lært: Brug mange kræfter på at afdække klientens individuelle motivation. Investér i klienten og styrk motivationen gennem revalidering. Hjælp klienten med at få saneret gammel gæld.

Dogme 4: Stoffrihed først. Beskæftigelse bagefter.

Hvornår i et behandlingsforløb er det første gang relevant at begynde at tænke på fremtidig beskæftigelse? Den almindelige opfattelse af tingenes rækkefølge indeholder en konflikt:

På den ene side er det mere overskueligt og mindre skræmmende - både for klient og behandler - at tage én ting ad gangen. Stoffrihed først. *På den anden side* skaber det retning og bevægelse for klienten at få et videre livsperspektiv ind i behandlingen så tidligt og tydeligt som muligt.

Første skridt væk fra sikkerhedsnettet

RCI’s erfaringer bekræfter, at beskæftigelse er en udfordring med to ansigter. Der er både en skræmmende og en motiverende side. Det er denne dobbelthed, som det er behandlerens udfordring at komme i møde for at skabe bevægelse. Lissi Rolandsen:

’Klientens vej til at tage ansvar er ikke nem. Det kan virke enormt skræmmende at skulle tage dette første skridt væk fra det kendte sikkerhedsnet. Det handler for vejlederen om at åbne perspektivet så tidligt som muligt uden derved at forlange for meget. Beskæftigelse handler ikke nødvendigvis om 37 timer om ugen. Måske skal klienten starte med to timers frivilligt arbejde og så se, hvordan det går.’

’Når klienten tager sine første, forsigtige skridt, gælder det for vejlederen om at stå klar med mange forskellige støttefunktioner i samme øjeblik, klienten har brug for dem’, tilføjer Lissi Rolandsen. Det kan være med hjælp til informationssøgning, job-søgning, revalidering, fysiske hjælpemidler, kontakt til arbejdsformidling, beskæftigelsesleverandører eller arbejdsgivere. For metadonbrugere gælder det specielt, at udleveringen tilrettelægges på en måde, som ikke belaster dem unødigt.

’Fordelen ved at samle indsatsen ét sted og opnå en stabil kontakt er bl.a., at vi bliver i stand til at reagere hurtigt. Også hvis der sker tilbagefald.’

At udskyde perspektivet om fremtidig selvforsørgelse, indtil klienten er stoffri, kan derimod være at svingte klienten: ’Behandlingen risikerer at forsinke klientens resocialisering’, siger John Bjerregaard: ’Det viser sig også i praksis, at det har en god effekt for behandlingen, hvis brugerne som minimum ved, hvad de skal i gang med af skole eller projekt bagefter.’

Masser af tilbagefald undervejs

Med en enkelt undtagelse har alle de brugere, der er blevet interviewet

til denne artikel, oplevet et eller adskillige alvorlige tilbagefald på deres vej fra misbrug til arbejdsmarked. Det ser imidlertid ud til at være en støtte for klienterne gennem nedture og afbrydelser, hvis de allerede er i gang, hvis de allerede har opnået de første sejre og hvis de har et klart mål forude.

'Uden min uddannelse var jeg død i dag, for så havde jeg ikke haft det at sigte henimod', fastslår *Henrik K.* Ligesom de øvrige beskriver han rådgivningscentrets rolle som tvedtelt. Centret fungerer både som

en tryk base og som en aktiv hjælp til at genvinde overblik og struktur i en kritisk fase:

'RCI har været der hele vejen med en tilpas balance mellem fleksibilitet og krav. Der var ikke frit valg på alle hylder, men de hjalp med at holde sporet, og de lyttede til alt mit pladder. Uden at stille for mange af de spørgsmålstejn, som kunne få min stolthed til at sætte en kæp i hjulet.'

Finn T. bekræfter dette billede: 'RCI var vedholdende, selv når jeg var en 'pain-in-the-ass'. De viste

mig tillid gennem hele min læretid, og de havde altid tid til mig. Den støtte understregede for mig, at jeg var på rette vej.'

Jørgen E. peger på betydningen af at være forankret i en stabil relation til sin rådgiver, når de svære skridt skal tages: 'Tryghed betyder utrolig meget, og det tager lang tid for mig at bygge den op. Hvis jeg havde fået ny rådgiver hvert halve år, var jeg aldrig nået så langt. Tryghed er at kunne stole på sin rådgiver. At kunne regne med, at når hun siger noget, så ved hun bedst. At vide, at hun vil gøre sit bedste, også selv om hun ikke er enig med mig.'

Betydningen af at blive hørt og set, beskriver *Jørgen E.* således: 'Det var uvurderligt for mig, at jeg kunne sende en mail til hende og få en respons. At når jeg følte, jeg var parat til at tage det næste skridt og betroede mig til hende, så skete der også noget.'

Også for *Tyge J.* var det trygheden i at blive set og forstået, der gav ham modet til at overskride sin frygt for nye nederlag: 'Jeg vidste, det skulle gå stille og roligt, ellers ville jeg knække sammen. Trygheden lå i, at nogen så mig, ville forstå mig og lægge sådan en plan sammen med mig. En fornuftig plan, som jeg kunne have tillid til, fordi jeg stolede på, at vejlederen kendte mulighederne og sagde tingene, som de var. En stabil kontakt er også meget vigtig. Jeg har brug for den trykke base, når jeg skal prøve noget nyt, som jeg ikke ved noget om. En vished om, at hvis det hele brænder på, så skal vi nok finde på noget. At jeg bare kan ringe og komme op og snakke.'

Det har RCI lært: Tænk behandlingen som en helhed af mange små skridt på vejen mod en succes. Betragt behandlingsstedet som en sikker base, hvor klienten kan søge tryghed i en verden under forandring. Vær klar med mange støttefunktioner, i samme øjeblik det er relevant.

Dogme 5: Behandlere skal beskytte klienten mod krav om beskæftigelse.

Behandlere beskriver ofte en ubehagelig følelse af at være i klemme mellem systemet og klienten. Ambivalensen kan beskrives således:

På den ene side er det behandlerens opgave at passe på klienten og være klientens 'forsvarer', herunder at beskytte klienten mod overdrevne krav fra systemet i form af forvaltning og politikere. *På den anden side* er det også behandlerens opgave at hjælpe klienten til faktisk at møde samfundet og lære dets forskellige krav at kende.

Klienterne oplever det ikke sådan

Det er nærliggende at belyse denne konflikt ved at spørge brugerne selv: Hvad siger de? Oplever de at blive presset til beskæftigelse mod deres vilje? Det foreligger der nu dokumenteret viden om.

Efter næsten ti år med målrettet og intensivt fokus på beskæftigelse gennemførte RCI i august 2004 en brugerundersøgelse blandt sine indskrevne klienter. I alt 102 brugere – 64 % af alle aktuelt indskrevne – udfyldte et spørgeskema udformet af centrets psykolog, Helge Børven. Langt størstedelen benyttede endvidere en mulighed for frit at formulere deres personlige behov og ønsker.

Resultaterne er på flere områder bemærkelsesværdige, ikke mindst når det gælder beskæftigelsesindsatsen sammenlignet med centrets øvrige behandlingstilbud.

For det første er ingen gruppe mere tilfreds med RCI's behandling under ét end netop de ca. 13 % af klienterne, der på undersøgelsestidspunktet modtog arbejdsmarkedsstøtte. På en skala fra 0 til 10 (hvor 5 er 'ok'), var der i denne gruppe en generel tilfredshed på 8,0. For alle centrets behandlingstilbud var tilfredsheden i gennemsnit kun 6,7.

For det andet er der i denne gruppe ikke én eneste bruger, der samlet

set var utilfreds med deres behandling. Undersøgelsen viste, at for alle behandlingstilbud under ét var knap hver femte klient utilfreds (angivet med en karakter på 4 eller derunder på en skala til 10). For alle andre behandlingstilbud end arbejdsmarkedsstøtte var der nogenlunde lige mange utilfredse brugere. Beskæftigelsesområdet var altså en markant undtagelse med nul utilfredse.

For det tredje viste de frit formulerede svar fra alle centrets brugere et stort behov for at blive hørt og for at få flere samtaler på centret. Næsten hver femte bruger berørte et af disse behov, da de frit kunne udtrykke deres ønsker. Dog med én tankevækkende undtagelse: Ingen brugere, der modtog arbejdsmarkedsstøtte, gav udtryk for et tilsvarende behov. Resultatet tyder på, at klienter på vej til uddannelse eller arbejde faktisk føler deres behov imødekommet eller har mindre behov for netop samtalebehandling.

Samlet set giver brugernes egne tilbagemeldinger altså ingen støtte til det synspunkt, at en aktiv og pågående beskæftigelsesindsats af brugerne opfattes som tvang eller et pres oppefra. I hvert fald ikke på RCI. Tværtimod er den generelle tilfredshed højere end blandt brugere af alle andre tilbud. I modsætning til alle andre brugere er der desuden ingen utilfredse.

'Man kan ikke gå og gemme sig'

At orientere sig mod beskæftigelse handler om ikke at gøre, som man plejer: isolere sig og vælge det velkendte. 'Man må ikke gå og gemme sig,' siger Finn T.

Han støttes i dette synspunkt af *Patricio P.*: 'Da jeg blev arbejdsløs, skubbede arbejdsformidlingen til mig og sendte mig på et kursus hver dag. Dengang opfattede jeg kun, at det gjorde de altså. Nu kan jeg se hvorfor – og hvad man får ud af det. Det hjalp mig med at finde et job, for ellers var jeg ikke kommet så hurtigt i gang. Det er bare spild af

tid at vente.'

For *Henrik K.* var det sværeste at overvinde 'falsk stolthed' og erkende sit eget behov for støtte: 'Jeg fik øjnene op for, at jeg kunne få hjælp uden at føle mig nedgjort. Uden at nogen andre dermed var meget bedre end mig.'

Det har RCI lært: Brugere, der får arbejdsmarkedsstøtte, er mere tilfredse end andre brugere.

Dogme 6: Misbrugere er urealistiske. Alle vil være behandlere.

Det er et velkendt træk ved nyligt stoffri klienter, at de gerne vil bruge deres misbrugserfaringer til selv at hjælpe andre misbrugere. Det er dog langt fra altid nogen sikker vej til beskæftigelse. Men er klienternes ønsker da en forhindring for at gå videre? Spørgsmålet peger på en ambivalens:

På den ene side er det behandlerens opgave at styrke klientens motivation ved at hjælpe denne til at virkeliggøre sine drømme og ønsker. *På den anden side* er det også behandlerens opgave at rådgive klienten, så vedkommende ikke lider nye nederlag med urealistiske eller helt udsigtsløse forestillinger om fremtidigt arbejde.

Tidlig kontakt gør det lettere

Lissi Rolandsen bekræfter billedet af den netop afvænnede misbruger: 'De allerfleste har lyst til at være 'noget-med-mennesker'. Det vil typisk sige 'addiction councillor', klubpædagog eller psykoterapeut.'

Hvis ønskerne ikke er realistiske for klienten, gælder det om at finde en anden kurs. Det viser sig at være en fordel at tage hul på overvejelserne allerede i løbet af første behandlingsforløb. Jo før, desto bedre, lyder Lissi Rolandsens erfaring:

'Hvis emnet tages op allerede i løbet af f.eks. døgnbehandlingen, er det lettere at åbne for flere alternativer. Samtidig får klienten en opfattelse af at blive taget alvorligt, når vejleder og sagsbehandler tidligt

i forløbet lægger vægt bag og bruger ressourcer til at finde frem til det rigtige.’

Klientens ønsker og muligheder forenes bedst ved at hjælpe klienten med at afklare sin motivation (som beskrevet under dogme 3) og udvikle sine kompetencer (beskrevet under dogme 4). Det kan være af særlig værdi for klienten, hvis overvejelserne understøttes af kontakt til en vejleder med detaljeret kendskab til såvel misbrugsområdet som arbejdsmarkedets muligheder (beskrevet under dogme 7). At have en sådan specialist tilknyttet behandlingen muliggør værdifuld deling af viden og gradvis opkvalificering af rådgivningen også fra andre medarbejdere.

’Når man lige er blevet clean, vil man gerne redde hele verden’

Henrik K.: ’Straks jeg var blevet clean, ville jeg til at behandle mennesker, men så kom Lissi ind i billedet. Vi snakkede 2-3 gange om fordele og ulemper ved forskellige muligheder og fandt frem til, at jeg hellere skulle afslutte sidste semester på den teknikeruddannelse, som jeg allerede næsten var færdig med. Jeg manglede et lille år af uddannelsen, men efter jeg var blevet clean var jeg

blevet totalt eksamensangst, og jeg brød mig heller ikke meget om at skulle se lærerne i øjnene igen. Det faldt på plads, da jeg fik hjælp til lige at tænke mig om.’

Jørgen E.: ’Allerede da jeg var under afgiftning, så jeg mig selv som kommende behandlingschef på Rådgivningscentret. Jeg ville også være alkolog, ’addiction counselor’, pædagog eller dyresygeplejerske. Men jeg er glad for, at jeg ikke er gået i gang med noget af det. Det lyder smart at sige, når man er i behandling. Man er så følsom, når man lige er blevet clean, vil så gerne redde hele verden og alle de stakkels mennesker. Men jeg egner mig ikke til den slags. Jeg har svært nok ved at tackle mig selv, så hvordan skal jeg så tackle 30 andre mennesker?’

Tyge J.: ’Min største interesse var at komme til at forstå den menneskelige bevidsthed, og hvordan vi som mennesker opfatter og forstår omgivelserne. Seminariet ville være den lette løsning med lidt af det spændende, men jeg drømte om at læse antropologi, sociologi eller psykologi. Første skridt var helt forsigtigt et PC-kørekort. Det gik fornuftigt. Jeg kunne godt. Derefter et semester på friluftslinjen på en daghøjskole, hvor jeg fik prøvet mig

selv af i trygge rammer og fik en hel masse sejre samt et mere realistisk syn på egne kompetencer. Så var jeg klar til antropologi.’

DET HAR RCI LÆRT: Kompetent rådgivning understøttes af detaljeret kendskab til lovgivning og arbejdsmarked. En egentlig erhvervsvejleder opkvalificerer processen og bidrager til spredning af vigtig viden til øvrige medarbejdere.

Dogme 7: Ingen vil ansætte misbrugere.

Er det i virkeligheden en illusion at se tidligere misbrugere fungere på arbejdsmarkedet? En sådan tvivl trækker ned i behandlerens motivation for at gøre en særlig indsats. Ambivalensen er:

På den ene side har behandleren en opgave med at motivere klienten til at søge fremtidig beskæftigelse. *På den anden side* tvivler behandleren inderst inde på, at der findes en arbejdsgiver, der vil ansætte klienten.

To slags arbejdsgivere

’Der er to slags arbejdsgivere’, siger Lissi Rolandsen om denne ambivalens. ’Dem, som *ikke* synes, de har et socialt ansvar. Og så de andre. Den første kategori vil næppe være positive over for misbrugere. For den

anden kategori kan det være anderledes. Hvis først der er skabt en åbning til en af dem, betyder det ikke så meget med hverken metadon eller straffeattest.

Opgaven er altså at finde netop en virksomhed med netop én person, som lige tænker, at det kunne være en god idé at prøve.

'Min metode er at åbne munden dér, hvor jeg befinder mig – privat, på arbejdspladsen eller rundt omkring på institutioner: Er der nogen, der kender én? Hører jeg om nogle, ringer jeg til dem – og kan de, så kan de. Uden at spørge, finder man ikke ud af det.'

Er der først skabt en kontakt, gælder det endvidere om at holde kontakten ved lige og følge op på, hvordan det går. For arbejdsgiveren er der flere motiverende ordninger, som kan gøre en misbruger til en ganske attraktiv arbejdskraft. Ordningen om *privat løntilskud* reducerer lønudgiften. Uddannelse på *revalidering* giver mulighed for en gratis eller delvist gratis lærling. Og så er der mulighed for *praktik* eller for-revalidering, hvor klienten også er gratis for virksomheden.

Åbenhed: Før, efter - eller slet ikke?

Hvor meget skal arbejdsgiveren og kollegerne vide? Og hvornår? Før ansættelse, efter - eller slet ikke? Brugeren, der er interviewet her, har valgt forskellige løsninger på spørgsmålet om åbenhed.

'Da jeg skulle til min første samtale om mit nuværende job i et ingeniørfirma, havde personalechefen på forhånd fået at vide, at jeg havde været misbruger. Men han vidste ikke noget om, at jeg havde været kriminel og havde masser af fængselsdomme', fortæller *Jørgen E.*

'På vej derop sammen med Lissi aftalte vi så, at jeg skulle at lægge alle kort på bordet med det samme. Og det ødelagde heller ikke noget. Han lagde meget mere vægt på, at jeg havde været talsmand i fængslet, og at jeg havde erfaring som arbejdsmand på en anden fabrik.'

Finn T.'s mester fik ham gratis i to et halvt år som lærling på revalidering, og allerede mens han var på erhvervsskole, fik han tilbud fra fire arbejdsgivere, som ville have ham: 'Man får altid mange spørgsmål, når man er på revalidering. Alle vil

vide hvorfor. Jeg valgte at være åben om min fortid, og den første og anden gang var det svært. Så blev det nemmere. Ni ud af ti svarer, at det er godt gået.'

For *Patricio P.*, der er på metadon, har beslutningen været at holde sin misbrugshistorie for sig selv. Hverken arbejdsgiver eller kolleger ved noget om det: 'Jeg har ikke fortalt om hverken mit tidligere misbrug eller min metadon til nogen. DSB er en stor organisation, og man ved aldrig, om nogen fortæller det videre. Risikoen er simpelthen for stor. Desuden virker metadonen jo og giver mig den ro, jeg behøver. Jeg tænker ikke længere på at skulle skaffe piller eller stoffer hele tiden.'

Det har RCI lært: Åbn munden. Hold tæt kontakt til arbejdspladserne, når der er skabt kontakt. Brug de motiverende tilskudsordninger. Tal åbent med klienten om, hvordan og hvornår arbejdspladsen skal kende til fortiden.

Dogme 8: Giv medarbejderne arbejdsro og frihed, så kommer resultaterne.

klientprofiler

OTTE ÅR I FÆNGSEL

Henrik K., 41 år. Omfattende misbrug af kokain, heroin og benzodiazepiner påbegyndt for 18 år siden. Har siddet i alt otte år i fængsel og kom første gang i behandling 1993. Har trods mange tilbagefald undervejs og længere perioder med metadon kunnet gennemføre højskoleophold, HF-kursus og internet-kursus. Clean i 2002. Afsluttede sidste år efter et enkelt tilbagefald en 3-årig teknikeruddannelse med afgangskarakteren 10.

MISTEDE ALT PÅ ET ÅR

Patricio P., 38 år. Misbrug af bl.a. kokain startede for ca. 15 år siden, da han arbejdede i restaurationsmiljø med mange stoffer. I løbet af kun et år brød tilværelsen sammen, og han mistede ægteskab, stor lejlighed, bil og al opsparing i banken. Kom i metadonbehandling i 1997 og passede derefter fuldtidsjob som lagerarbejder i to år. Da jobbet blev nedlagt på grund af rationaliseringer, fik han tilbagefald, men klarede selv at leve som stoffri i et par år. Fik derefter nyt tilbagefald og har siden 2003 igen været i metadonbehandling. Har nu fuldtidsarbejde hos DSB.

MISBRUGET VAR EKSTREMT

Tyge J., 27 år. Misbrug startede med hash som 14-årig. Siden da omfattende forbrug af feststoffer og LSD. De senere år også benzodiazepiner, morfinpræparater, heroin og kokain. Smuglede og handlede med piller fra Sverige, men undgik at blive dømt for andet end besiddelse. Alle relationer til andre mennesker var ødelagte, da han for to år siden kom i behandling. Efter døgn- og dagbehandling tog han PC-kørekort og var et halvt år på daghøjskole. Begyndte sidste år at læse på universitetet, hvor første semesteropgave blev bestået med karakteren 9.

Hvordan bliver vi som fagpersoner bedre til at tænke beskæftigelse ind i behandlingen? Hvad skal der til? Spørgsmålene leder direkte til en barriere for udvikling af indsatsen:

På den ene side er der hos mange behandlere et ønske om først og fremmest bedre tid til klienterne, mere frihed til at gøre arbejdet på sin egen måde og mindst mulig indblanding fra ledelsen. *På den anden side* er det nødvendigt at udvikle fagligheden, lære af hinandens resultater og skabe en fælles retning blandt kollegerne for at kunne hjælpe klienterne tilstrækkeligt kvalificeret.

Ledelsesmæssige barrierer

Mange behandles opfattelse af deres egen arbejdssituation er en af de væsentlige barrierer for at få klienter i beskæftigelse. Det viste resultaterne fra et toårigt forskningsprojekt på RCI, udført af cand.scient.adm. Charlotte Fisker, afsluttet i 2002.

I undersøgelsen blev medarbejdere bl.a. interviewet om, hvilke tekniker de opfattede som de vigtigste til at opnå flere klienter i beskæftigelse, og svarene herpå var tankevækkende.

Forskningsrapporten konkluderede nemlig, at medarbejderne lagde mest vægt på forhold som deres personlige frihed til at træffe beslutninger og et godt kollegialt forhold til kolleger. Derimod lagde de mindre vægt på konkrete, udadrettede tiltag, f.eks. kontakt til arbejdsgivere. Disse holdninger blev i rapporten identificeret som *'en væsentlig barriere'*.

'Det har været svært - overraskende svært - at få beskæftigelsesperspektivet ind hverdagen. Det gælder både i forhold til medarbejderne internt og i forhold til vore eksterne samarbejdspartnere', bekræfter RCI-chef John Bjerregaard:

'Ledelsen har en opgave hér. Ledelsen må være tændt og hele tiden sørge for at få beskæftigelse op på lystavlen og ind på rygraden. Ved hver eneste indstilling af en klient til behandling, må der følges op: Hvad er planen for beskæftigelse bagefter? Sager må sendes tilbage og forberedes om igen, hvis ikke disse overvejelser er foretaget og udmøntet i handleplanen.'

Lissi Rolandsen siger: 'Det har sikkert været drønirriterende, når

John og jeg for 117. gang sagde *'beskæftigelse'*. Men det handler altså om at tro på det og benytte enhver lejlighed til holde fast i værdigrundlaget og tænke lidt anderledes om behandling. Og det handler om at sætte ind på mange, mange fronter.'

Hvilke fremskridt sker der? Har denne vedholdenhed flyttet noget? John Bjerregaard: 'Vi kunne ikke nå disse resultater, hvis ikke alle medarbejderne var med. Der er vi i dag. Holdindsatsen er afgørende.'

Lissi Rolandsen tilføjer: 'Kvaliteten af det, vi laver, er blevet væsentligt bedre. Rådgivningen er blevet mere kvalificeret. Flere kommer i revalidering. Det er en lang proces, og det nytter ikke noget bare at sige: Alle i beskæftigelse.'

Det har RCI lært: Ledelsen skal gå foran, men resultaterne kommer gennem en holdindsats, når beskæftigelse bliver en del af dagligdagen for alle medarbejdere, og alle bliver opkvalificerede.

OVERNATTEDE I TOGVOGNE

Finn T., 40 år. Misbrug indledt med hash og øl på weekendbasis for 20 år siden. Kom første gang i behandling i 1989 og vekslede de næste mange år mellem kortere perioder på stoffer, i behandling, i fængsel og som clean. Fik ofte jobs, men blev flere gange fyret på grund af fravær. Solgte altid stoffer ved siden af og var i længere perioder hjemløs (overnattede i togvogne). Gennemførte for første gang døgnbehandling 2001 og uddannede sig derefter som slagter. Har i dag fuldtidsjob, bor sammen med kæreste, der venter barn, har hus og bil. Et enkelt tilbagefald efter endt uddannelse blev behandlet med metadon og døgnophold. Er igen i arbejde.

FIREGANGEIDØGNBEHANDLING

Jørgen E., 47 år. Startede med at ryge hash som 11-årig. Derefter alle former for misbrug de næste 30 år. 25 fængselsdomme. Havde mistet alt og levede af at samle flasker om natten, da han i 1998 kom i behandling første gang. Har i løbet af behandlingen haft mange tilbagefald og begyndte døgnbehandling fire gange, før forløbet blev gennemført. Tog derefter PC-kørekort og lille kørekort (bestået i 4. forsøg). Gennemførte 1-årigt revalideringsforløb i genbrugsprojekt og uddannede sig til bygningstekniker. Efter praktikperiode netop fastansat i byggefirma med kr. 340.000 i årsløn.

Tak til klienterne Jørgen E., Finn T., Henrik K., Patricio P. og Tyge J. som er blevet interviewet til denne artikel. Navne og faktiske oplysninger er blevet ændret af anonymitetshensyn.